

ԱՆԱՏԻՏ

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԱՄՍԵԱՅ

ԱՂԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

Փ. ՏԵՐԻ

1908

ԹԻՖ 4-5

ԱՆԿՈՐՆՁԵԼԻՆ

— 0 —

Քանի մը ամիս առաջ, սկոլասացի միլիարա-
տէր մը, Անտրիու Քէրնըի, մոռածելով որ իր
հարստութիւնը շատ մեծ էր ամբողջութեամբ իր
ժառանգորդներուն ձգուելու համար, փափաքե-
ցաւ անոր կէսը յատկացնել հանրօգուտ նպա-
տակի մը: Քայց չկրցաւ անձամբ որոշել այդ
նպատակը: Շուարած մնացեր էր: Երբ անդ-
լիական խոշոր վաճառատան մը ծանուցմանց
բաժնին վարիչը, Պ. Ուաք, օգնութեան հա-
սաւ իրեն. խորհուրդ տուաւ Անդլիոյ, Սկոլ-
տիոյ եւ Իրլանտայի ութ միլիոն բնակիչներ-
ուն կարծիքը հարցնել այդ մասին եւ քուէ-
ներու մեծամասնութիւնն ստացող զաղափարին
յատկացնել նուիրուելիք գումարը: Պ. Ուաք
յոյնն առաւ այդ դժուարին քուէարկութիւնը
կատարել, պայմանով որ այդ հարցը Անդլիոյ
հանրային կարծիքին ենթարկող տետրակին
մէջ, որ ութ միլիոն օրինակ պիտի տպուէր եւ
ցրուէր, իր վաճառատան մասնաշիտութիւնը
եզող օչարակին ազդը հրատարակուէր Քէրնըի
ընդունեցաւ Ուաքի խորհուրդն ու պայմանըն-
տարակը ցրուեցաւ: Ութ միլիոնէն, եօթը
չպատասխանեցին: Մէկ միլիոնի չափ քուէ-
թուղթ ստացուեցաւ, որոնց մեծագոյն մասը
ճերմակ էին կամ ուշադրութեան անարժան, եւ
որոնց 45000ը միայն նկատողութեան կարգի

եղաւ անհել, Ահաւասիկ արդիւնքը այս հսկայ
քուէարկութեան.

- 7,700, այլ եւ այլք, կամ անդաստորելի.
- 12,246 հոգի կ'ուզէին որ գումարը իրենց
տրուէր (!)
- 5,296 հոգի կ'առաջարկէին որ Ուաքի ներկայա-
ցուցած վաճառատան օչարակը ձրի բաժնուէր
այդ գումարով.
- 3,268 հոգի կ'ուզէին որ այդ գումարը ուրիշ-
ներուն տրուէր (?)
- 3,077 հոգի կը փափաքէին որ գումարը եկե-
ղեցիներու, մատուռներու, կրօնական առա-
քելութիւններու նուիրուէր.
- 1,965 «Աղքատներուն տուէք».
- 1,458, Թրանսվալի պատերազմին մէջ մեռած
զինուորայիններու ալքիներուն եւ որբերուն.
- 1,320, բանուորներու հանգստեան թոշակի
յատկացնել.
- 986, Հիւանդանոցներու.
- 651, Հնարիչներու.
- 629, Հնդկաստանի սովեակներուն.
- 403, Միւսանոցներու.
- 389, Քիւլակներու.
- 332, Գաղթումը դիւրացնելու.
- 237, Ազգային պարտքը թեթեւցնելու.
- 236, Ազգային պատերազմական անտուկ մը
կազմելու.
- 204, Հանրային բնիքը ցատուներ հիմնելու.

Առաջարկուած զաղափարներու այս շարքին
մէջէն Քէրնըի ընտրեց վերջինը, այն որ ամե-
նէն քիչ քուէ ընդունած էր. իր որոշած գում-

մարը նուիրեց հանապիւն ընթերցասուններ հիմնելու, Հակառակ որ դրած է իշխար ամենէն շատ քուէ ունեցող զաղափարն ընդդիմելու իր խոստումին, այս անկախ ընտրութիւնով Փերնըլի իր ժամանակին ողին ընդունող ու բարձրօրէն մարդասիր մտքի մը ապացոյցը տուած եղաւ, եւ զարմանալի իսկ կը ընելի արդէն որ այսպիսի ընտրութիւն մը ընելու կարող ըլլալով հանգերձ, հանրային կարծիքին խորհրդատուութեանը դիմելու անիմաստ գաղափարն ունեցած ըլլայ («) :

Կ'ուզէի որ Փերնըլիի այս արարքին վրայ մեր հայ հարուստները պահ մը խորհրդածէին Նախ, մեր «բարերար»ները, որ ընդհանրապէս կ'ուզեն մահերնէն յետոյ միայն իրենց հարուստութիւնէն մաս մը հանրութեան շահերուն ծառայեցնել, կրնան դաս տանել աղնիւ օրինակէն մարդու մը որ ցանկապէս է դիւ չմտած իր հարուստութեան կէսը նուիրել մարդասիրական ձեռնարկի մը, իր բրած գոհարեցութեանը արդիւնքը անձամբ տեսնելու վիճ հաճոյքն ունենալու համար : Այսպիսի շրջանի մը մէջ ուր մեր ժողովուրդը, ստիպողական անհրաժեշտ պէտքերով ծանրաբեռն, առաւել քան երեւե լկարծած է անմիջական օգնութեան, մեծապէս բաղձալի էր որ մեր հարուստներն ըմբռնէին գեղեցկութիւնը այս բարձր դասին :

Գետոյ, ու մանաւանդ, մեր հարուստները պէտք է նկատի առնեն ձգտումը որ Փերնըլիին առաջնորդած է իր նախընտրութեանը մէջ : Ամէն տեսակ բարեգործութիւններուն մէջէն ան գերադաս է համարել իր ազգայիններուն մասուր հաց բաշխելու բարեգործութիւնը : Եւ բարեգործութիւններուն ամենէն բարձրը, աւանդն բեղունը, ամենէն թանկարկինը, մշակութեան շնչական, իմացականութիւններու շարժացման նպաստելու ձգտող բարեգործութիւնն է անշուշտ :

Հիւանդանոցներ, ծերանոցներ, որբանոցներ, եկեղեցիներ հիմնել, աղքատներու օգ-

նել, բանուորներու հանգստեան թոշակին նւագատել, այս բոլորը զերազանջապէս ազնիւ արարքներ են, բայց այն արարքը որ աւելի ազնիւ է քան այս բոլորը եւ մանաւանդ աւելի ընդարձակ ու թաղմարդիւն մարդկային զանգուածներու արտաւոր լուսնաւորման գործին աջակցելու արարքն է : Կեղեցկութիւն ինչ պարունակող բարութիւն քարոզող, ճամբարութիւն ուսուցանող զրբեր հիւսարակել, մարդկային մտածման հրաշակներունը հանրային մասնաւորարաններու մէջ մատչելի դարձնել ամենուն, հիմնել զպրօքներ՝ այսինքն կենդանի գրքեր՝ գրտութեանց ու արուեստներու քարիքը մարդոց մէջ աւելի մեծ չափով տարածելու համար, ահա՛ մեծագոյն բարեգործութիւնը, որովհետեւ այդ բարեգործութիւնը իր մէջ կը պարունակէ բոլոր միւսները, երբ լաւ կազմակերպուած զըրոյցներէ կ'ելլող ու ազնիւ գրքերու ընթերցումովն ամբացած մարքեր բազմաւոր մարդկութեան մէջ, հիւանդանոցները, որբանոցները, ծերանոցները, մարդասիրական բոլոր հաստատութիւնները ինքնին պիտի բազմապատկուին, աղքատութեան զէմ պայքարը ինքնին պիտի մարտկուի եւ իր յաղթանակին սերմնաւայ, մարդկային անհասանելու, ինչպէս եւ ազգերու միջեւ դործուած ոճիրները ինքնին պիտի ձգտին անհետանալու : Ինչու որ ամենէն մեծ հիւանդութիւնը, եւ ամենէն մեծ գոքաղտութիւնը, աղիտութիւնն է : զպրօք եւ զըրբը, որ աւելի զէմ մաքառող ամենէն հզոր ու ժերն են, պէտք է առաջին տեղն ունենան սրտին մէջ անոնց որ իրենց զբաղական կարողութիւնը կ'ուզին ի սպաս դնել մարդասիրական գործի մը :

Այն բոլոր արտադրութիւններուն մէջէն որոնց ծնունդը տուած է մարդկային միտքը, Գիրքը ամենէն մեծը, ամենէն արգասիք ու ամենէն տեսականն է : Գիրքը կը բոլորապէս ամբողջ մարդկային ճիղը՝ տիեզերքը հասկնալու, կեանքը՝ շրջապահելու եւ աղնուացնելու : Գիտութիւնը, արուեստը, կրօնքը, մարդասիրութիւնը անոր մէջ կը գտնեն իրենց գերագոյն թաղմարդ ու իրենց ամենէն զօրեղ տարածիչը : Մարդկային շատ մը մեծութիւններ, վառքեր, ուժեր կը կործանին ու կը չքանան : Գիրքը պիտի տեսնէ այնչափ որչափ մեր երկրապաշտը տեսնէ : Անկիրքն ինչ է ան : Եւ ինչ որ մամանակին մաշուներն ազատելով կը մնայ ու կը չաւերժանայ մարդկային ամէն կարգի արարքներէն, Գրքին շնորհիւն է որ այդ

բարդին կ'արժանանայ, վերթխարի ազգեր, զօրութեան զենիթը հասնելէ յետոյ, անհետացած դացած են, իրենց հարստութիւնէն, քաջութիւնէն, զօրութիւնէն ոչինչ թողլով բայց ինքն մէկ քանի զորք, կամ պարսկացիներու, կրթողներու, տաճարներու ճակատը քանդակուած արձանադրութիւններ, որ անոնց յիշատակը կը պահպանեն: Այն հիւանդանոցներէն, որբանոցներէն, ծերանոցներէն զոր կանգնեց մեր Ներսէս Պարթեւը, ոչ մէկ նշխար կը մնայ այսօր, բաց ի յարգուած յիշատակէն այդ մեծ մարդասերին որ այդ բոլոր բարիքն իր շուրջը սփռեց, (եւ այդ յիշատակն ալ կրցած է տեւել շնորհիւ իրմէ կտոր եկող գործիչներուն որոնք զրքերու մէջ արձանադրեցին իր գործը): Բայց ճիշդ զոր թափեցին Ն. զորու գրաւիչները՝ Սահակի եւ Մերսիսի մզմուտը կը մնայ անթառամ ու մշտնջենական: Եթէ այսօր դեռ գոյութիւն ունի հայ ազգ մը, եթէ դեռ կրցած ենք պահպանել մեր լեզուն, մեր աւանդութիւնները մեր ցեղային կազմակերպութիւնը, եւեթի մարդասիրութեան, ազատասիրութեան, պղծեցեցեալութեան ձգտումներ ունեցող ժողովուրդ մըն ենք, առիտ տարածքամէնքանէ աւելի այն նուիրական թղթի կարողութիւններուն զոր թողուցին Որդիացիները, Ներսէսները, Նարեկացիները, Շնորհալիները, եւ նոր ժամանակներու հայ բարերարներուն մեծազոյնը, Միքիթար արքան է՝ անվիճելի կերպով:

Մեր ժողովուրդը այն ճամբարութիւնը բռնած ըլլալուն ապացոյցը յաճախ տուած է: Պէտք է յարգանքով յիշենք Հոլանտայի, Իտալիոյ այն հին հայ դաղթականները որոնք տըպագրուած սիրտէն քիչ յետոյ հայերէն լեզուով գրքեր տպագրեցին՝ իրենց հայրենիքի եղբայրներուն մէջ մտածումն բարիքը տարածելու եւ հայրենի լեզուին սահմանադրուած ազատութիւնը համար: Ու վերջացող դարուն մէջ ալ, առաջին կէսին մէջ մանաւանդ, պէտք է չմոռնալ որ Ինքզանքներ, Տառնանքներ, Պալեանքներ իրենց դրամը կը նուիրէին գրական, գիտական, պատմական գործերու հրատարակութեանը:

Պէտք է չմոռնանք այն սքանչելի ճիւղերը զոր Տէպէկան թափեց, Մամուրեաններու, Զիլին-կիրեաններու, Նուպարեաններու գործակցութեամբ, հայ գրականութիւնը եւրոպական հիւանդակներուն թարգմանութիւններով եւ եւրոպական հայերէն արտագրութիւններով ճո՛

խացնելու: Պէտք է չմոռնանք Իզմիրեանցը, որ պատմական աշխատութիւններու համար մրցանակ մը հաստատեց, — Ինչպէս եւ Լազարեանը, Սամուէլ Մուրադը, Ռափայէլը, Սահասերեանը որ իրենց հարստութեան բաժին մը յատկացուցին իրենց աղքատ մտաւորական վաճառարաններ նուիրելու: Այդ անձերը Քիւրդիկի Վերթիսի հարստութիւնը չունէին, բայց անկից առաջ ունեցիր էին այն ուղղութիւնը որով Քիւրդիկ իր գրամը ուղեց մարդկութեան օգտակար դարձնել, Մեր արդի հարուստները ուրիմն պէտք չունին նոյն իսկ օտար մարդասէրի մը օրինակէն օգտուելու, կը բաւէ որ այդ գրաւէր հայ բարերարներուն օրինակը աշխարհուն առջեւ ունենան:

Այս բոլորը պէտք կը զգամ ըսելու, որովհետեւ այս վերջերս հայ հարուստները բոլորովին հեռացած ըլլալ կը թուին իրենց նախորդներուն զեղեցիկ ուղղութեան, ռուսահայ ու թրքահայ հարուստները իրենց կտակներն ինչպէս նուիրատուութիւններ կը յատկացունեն միմիայն եկեղեցիի, վանքի, հիւանդանոցի, որբանոցի եւ աղքատներու (1): Կովկասի հարուստ Հայ մը, Պ. Բուսաղեան, վերջերս 500,000 ռուպլի կտակեց ազգին. այդ խոշոր գումարին մէջէն, որուն ամբողջութիւնը յատկացուած էր վանքի, եկեղեցիի, հիւանդանոցի եւ աղքատներու, մէկ շատ փոքր մասը միայն նուիրուած էր արհեստագիտական դպրոց մը կառուցանելու գաղափարին, եւ միմիայն 5000 ռուպլի՝ գրական գործերու: Տարակոյտ չկայ որ այդ գումարը շատ աւելի օգտակար կ'ըլլար ազգին՝ եթէ կտակողն անոր մեծամասնութիւնը որոշած ըլլար գործածել Հայոց մտաւորական գործունէութիւնը խրախուսելու:

Ըսել չեմ ուզեր թէ այսօր հայ հարուստները միմիայն գրական ու գաղութական գործերու պէտք է նուիրեն իրենց գրամը. մեր ժողո-

(1) Կ'ըմտենք որ Տաճկահայոց վերջին հսկայ աղէտներէն ի վեր, որբերու եւ փախստականներու օգնելու ձգտումը առաջնակարգ տեղ մը բռնած ըլլայ մեր հարուստներուն բարեգործութեանը մէջ. ընակեալ էր որ այսպէս ըլլար, որուն ըլլալով Հայոց արդի կացութեան արտասովոր հանգամանքը: Բայց իմ նշկատողութիւնս ընդհանուր տեսակէտ մը կը մնայի, տեսակէտ մը որ արդի վայելանքին մէջ չի սահմանափակուիր, այլ մշտական պայմաններու վրայ կը հիմնուի:

վրդին ազգային գոյութիւնը վտանդի մէջ է, եւ այդ վտանգէն զայն փրկելու համար կայ ճիշդ մը զոր պարտինք կատարել եւ որ մ'որ աւանդուն համար ամենէն կարեւոր, ամենէն տիրական ճիշդ պէտք է ըլլայ. եթէ ես ունենայի ֆերմերիկի միւլեաբը, զայն լոկ դպրոցի եւ ընթերցարաններու չէի գործածեր անշուշտ, այլ նախ՝ իրականացնելու Թուրքիոյ մէջ մեր ազգային գոյութեան ապահովումին համար հարկաւոր ճիշդ, ինչ որ արդէն արտադրել պիտի ըլլար ամենէն գեղեցիկ գիրքը, կենսքով շինուած գիրք մը, եւ ինչ որ միայն կարող պիտի ըլլար մեր ժողովրդին համար ստեղծել այն ցանկացեալ կացութիւնը որ թոյլ պիտի տայ մեր յաջորդներուն ազատութենէ կանգնել իրենց ազած զարդն ու հրապարակել իրենց երազած գրքերը, իայց մեր հարուստները, յանդուգն երեսակալութենէ զուրկ, այս գաղափարին քովէն իսկ անցնիլ կը դողան. իրենցմէ զեռ չեղաւ մէկը որ քաջութիւնն ունենար իր դրամը այն մեծ ու գեղեցիկ Անճառօթիկ կապը նեւսնէ՝ անկից ամբողջ նոր կենսք մը ծնուցանելու յոյսովը իրենց նշանաբանն է իրենց նըւերատուութիւնն ու կտակները յառաջանել միմիայն այնպիսի գործերու որոնք ու եւ լաւ քաղաքական ձգտում չունենան. թող ուրիշն այդ ոչ-քաղաքական գործերուն մէջէն գտնէ դիտան ընտրել օգտակարագոյնը, թող չարունակեն Սամուէլ-Մուրատներուն, իւմիւրեանցներուն ականդութիւնը:

Մենք յաճախ կը պարծենանք օտարներուն առջեւ թէ շատ ճոխ գրեկանութիւն մը ունինք եւ թէ եւրոպական մատենագրութեանց բոլոր ուշադրաւ գործերը հայերէնի թարգմանած ենք. բայց իրականութիւնը հետո է համապատասխանել մեր այդ գոյոգոյնաստատումին, ինչպէս միմիայն ֆիւրսերուն, Թուրքիոյ, կամ նոյն իսկ Պուլկարներուն ու Սերպերուն, անշուշտ իրաւունք ունինք այդպէս պարծենալու, բայց բաշխատելով մեր միջնաւ հիմա ըրածը այն ամբողջ գործին հետ զոր զեռ չենք ըրած, ասով պէտք է զգանք. քանի՞ հասարակութիւն ունինք, հայերէն լեզուով, որ նոր կազմուող երիտասարդի մը հոգին, միտքը, ճաշակը զարգացնելու բնոյթ ունենան: Հնդկական ու պարսկական, յոյն ու լատին հրաշալիքանին զրեթէ ոչինչ ունինք մեր նոր լեզուին թարգմանուած. նոր ժամանակներու եւ եւրոպական գրականութենէն հայել մէկ հա-

րիւրիւրողը հայերէնի վերածած ենք, մեր լեզուով կատարուած գիտական, պատմական, քրոնիկական, հայագիտական աշխատութիւնները մատի վրայ կը համարուին. զեռ հազիւ այլուր բնէն սխալած ենք մեր ժողովրդին անցեալը դիտականօրէն ճանչնալ փորձելու. ու մեր նախնեաց ձեռագրերն իսկ զեռ ամբողջութեամբ չենք տպագրած: Մեր հայկական մատենադարաններուն մէջ, ամենէն կենսական գրքերը կը պակասին: Ու հայ պատանիները օտար լեզուով է որ ստիպուած են ճանչնալ մարդկային մտածումին վեհագոյն արտադրութիւնները:

Այս խնդիրը ամենէն կարեւորներէն մէկն է մեր ազգին համար: Մենք ամէն անգամ որ մեր ժողովրդին վերականգնումը կը բազմանայ, պէտք է նպաստեն այդ պակասը լրացնելու: Ասի ոչ միայն մարգարեական շատ մեծ գործ մըն է, այլ եւ «հայրենասիրական» ամենակարեւոր ֆանք մը: Եղթալուած ազգերու վերակենդանացման գործին մէջ, Գիրքը աւանակենասական դերերն այն խաղաղութիւն է:

Շատ չափեկան յօդուածի մը մէջ (որուն թարգմանութիւնն ի մօտոյ պիտի հրատարակենք «Անահիտ»-ի մէջ), Պ. Պարպեաւ, Ֆիրմիսիէի համբաւաւոր սպարանապետին որդին, կը բացատրէր վերջերս այն անսասման դերը որ զերքերն ու թերթերը կատարեցին իտալիոյ վերակենդանացման հսկայ ֆանքին մէջ: Այս գաղափարն ըմբռնած ըլլալուուն համար է որ Լեհերը այնքան մեծազդուրդ հանդիսաւորութեամբ մը տօնեցին մէկ քանի ամիս առաջ յորեկանին որից Սենդիլիւիին, այսինքն այն գրագէտին որ իրենց ազգային պատմութեան ամենէն նշանակալից գրուածներն յաւերժացուց իր վէպերով եւ որ իր դրական տաղանդովն աշխարհի համակրութիւնը շահելով լեհ ազգութեան մշտադաւ կենսականութիւնն ապագայեցանելու անգնահատելի ծառայութիւնը մատոյց իր ազգին:

Այդ վիթխարի խանդավառութիւնը զոր Լեհերը ցոյց տուին Սենդիլիւիի յորեկանին առթիւ, պէտք էր ամօթի սեղմուեմով մը կծկէր ամէն հայ սիրտ: Մենք մեր Ազատեանք Թողուցինք որ օտար հիւանդանոցի մը մէջ մեռնէր, ամէն օդուն թնէն զուրկ, ու հանգանակութիւնը զոր Քամաւ - Քաթիպայի մահարձան մը կանգնեցու համար կովկասի Հայերը բացեցին են մէկ քանի տարիէ ի վեր՝ զեռ ողորմելի օգուտը մը միայն կրցած է գոյացնել:

Այն հայ մտեցեր որ կ'ուղեն դիտական, դրական, պատմական կամ զեղարուեստական աշխատութիւններով ծառայութիւն մատուցանել իրենց ազգին, այսօր բացարձակապէս դուրի են մնացած ո՛րեւէ աշխատութենէ. օգնութիւն կը դոտեն անոնք միայն որ մուրալ, քանդակ, խաչքանդակ կը զինան. անոնք որ իրենց ճիւղը, իրենց առարկան, իրենց բարի կամնացողութիւնը միայն մէջտեղ կը զինեն ու իրոքստաբար կը խնդրեն աշխատութիւնը ուրուն իրաւունք ունին, ոչ մէկ ձեռք կը զբտնեն իրենց օգնող, Ահա երեք տարի է որ Պ. Բրոֆ-Վայֆայեան, ոչ երգահանի կարողութիւններու ապացոյցը առուա եւ վնասն տ'էնտիրտ պէս վարպետի մը համակրութիւնը կրցաւ շահիլ, չէ յաջողած՝ հակառակ իր բարեկամներուն բոլոր դիմումներուն, զանեւ այն փոքրիկ ամսականը որ իրեն կարելի դարձունէր իր ստացած ուսումնասիրութիւնները կանոնաւորապէս չարտոնակել, եւ այն ազնիւ կոչը զոր տարի մը առաջ Պ. Մելիք-Կարապետեան կ'ուղէր «Մշակին» մէջ հայ հարուստներու՝ որպէս զի Հ. Ս. Պարոնեանի «Հայկական Մատենադպրութեան» տպագրութեան ծախսերը հայթայթէին, ոչ մէկ արձագանք չդուռ տակաւին. օրինակները, այս ուղղութեամբ, կարելի է յանդուս երկարել:

Մեր բարձրուն այս կարեւոր թերութիւնը սրբագրելու բաղձանքը բարեազգաբար սկսած է տարածուիլ շատ մը դիտող ու ակածող Հայերու մէջ. «Հայկական Միութեան» գլխաւոր ֆանդերին մէջը պիտի ըլլայ այդ ճշտուն ընդհանրացնել մեր մէջ, եւ իր դործունէութեան մէջ մեծ տեղ մը պիտի բռնեն ճիւղերը զոր պիտի փորձէ մոտաւորական աշխատութեանց, մեր ազգին մոտաւորական մակարդակը բարձրացնել նկրտող ձեռնարկներու վրայ զարձնելու համար հայ բարեբարներու առատածնունդութիւնը:

«Մատենադարան»ը զոր «Անահիտ»ը կը հիմնէ, միեւնոյն ձգտումը պիտի ունենայ, Պիտի ջանանք մեր ուսերուն համեստ չափին մէջ, հարաւասցնել մեր ժողովրդին մտաւոր, բարոյական եւ գեղեցկագիտական պաշարը՝ դրական, դիտական, գեղարուեստական շինիչ գործեր մատչելի դարձնելով մեր հասարակութեան բոլոր խաւերուն, Պիտի խոստովանիմ որ այս ձեռնարկին յաջողմանը համար հարուստներու վրայ չէ որ յոյս դրած եմ. յոյս ըն-

թերցող հասարակութեան վրայ է, ժողովուրդ մը որ գիտէ ըմբռնել իր իրական շահերը եւ իրեն ճշմարտապէս օգտակար եղող գործերու կը յաակացնէ իր թէպէտ հիւլէններով կազմուած բայց լեռներ ձեռացնել կարող օժանդակութիւնը, լաւագոյն «բարեբար»ն է՝ ինք իրեն համար, եւ մոտաւոր ձեռնարկներուն համար: Ազդ մը այն առին իր մոտաւոր հասունութեան, իր բարոյական առողջութեան ապացոյցը կուտայ երբ իր դործերը իր հաւաքական աշխատութեամբ կարող կ'ըլլայ կատարել, առանց հարուստներու ոգորմութեանը ապաստելու:

Այս վիճիկին ատեններս, մեր ժողովուրդը, մէկ քանի առիթներու մէջ այդ հաւաքական ինքնօրնութեան ազնիւ եւ ուշիմ ձգտումը ցոյց տուաւ. երբ Պոլսոյ «Հայրենիք»ը Նանսի հայ վարժուէիներ պատրաստելու գաղափարին ի նպաստ հանգանակութիւն բացաւ, երբ «Ճիւղեր»ը Զէյթունի ի նպաստ հանգանակութիւն բացաւ, իր բարոյական առողջութիւնը շատսիրուն խանգավառութեամբ մը իր աշխատութիւնը փութացուց այդ գաղափարներուն իրականացմանը, ինչպէս եւ հիմա՝ «Բոս Արմենիա»ին տարածմանը համար Ամերիկայի եւ Մեքսիկայի հայ գաղթականներին իրենց նուիրատուութիւնները շատ ազնիւ եւ շատ ուշիմ եռանդով մը կը բազմապատեն: Պէտք է միայն մաղթել որ ո՛ր եւ զործի իրական արժէքը դատելու եւ գնահատելու կարողութիւնը մ'ապէս զարգանայ մեր ժողովրդին մէջ որ մի՛շտ, ամէ՛ն պարագայի մէջ, դիտման որոշիչ այն ձեռնարկները որ իր զարգացմանը կամ բարձրութեանը ամենէն լուրջ կերպով կարող են նպաստել, եւ զանոնք իր օժանդակութեամբը տեսական գարծնէն:

Գաղով մեր հարուստներուն կը մաղթէի որ անոնք կանխաձեռն ըմբռնէ այս գաղափարին ճշմարտութիւնը՝ նոյն իսկ իրենց շահուն համար:

Նուիրատուութիւն մը ընող կամ կտակ մը ձգող հարուստը, զրեթէ միշտ այդ բանը կ'ընէ եսական մղումով մը, իր անունը անմասնացնելու փափաքովով: Արդ, մեր հարուստները պէտք է ըմբռնեն թէ մոտաւորական արտադրութեանց օգնող հարուստներու անուններն են որ ամենէն անկողուստ, ամենէն տեսական յիշատակը կը թողուն մարդոց մոլերն մէջ եւ ամենէն խորին ու ամենէն անկեղծ երախտագիտութիւնը անոնց արարին մէջ: Ա-

մեկըն ալ կը բաղձան պատկուիլ «մեկինաս» բառովը, որ «բարեբար»ին ամենէն հրապուրիչ ձեւն է: Թող ուրեմն գիտնան շարունակել այն գործը զոր կատարեց Մեկինաս եւ որ այդ վիճոյի Հոռոմայեցիին անունը Գեղեցկութեան Բարեկամի հոմանիշ դարձուց:

ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆԵԱՆ



ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

Զ.

Տէր Մկրտիչի մտատանջութիւնը անհիմն չէր: Մարկոս էֆէնտի երբ կնոջմէն իմացեր էր տաներեցին այցելութիւնը եւ ուստայ նաւթի հորատէրին պատմութիւնը, փոխա՝ նակ Թագուկ հանրմին ու Սաթենիկին պէս մէկէն ի մէկ շլնալու, ընդհակառակն շատ վերապահութեամբ եւ շատ կասկածանքով մը՝ տիկ ըրեր էր Թագուկ հանրմին, եւ անոր յա՝ փըշտակութեան վրայ պաղ ջուր լեցուցեր էր, խորտակիչ, ցուրտ խօսքով մը:

— Կեցէ՛ք նայինք, իբրա մ'անցնիք. օյին մը ըլլալ առոր տակը...

Հետեւեալ առաուն երբ քահանան ներկայացաւ, Մարկոս էֆէնտի իրեն կը սպասէր հիւրասնեակը:

— Բարեւ, ո՞վ է նայինք Սաթենիկին հա՛մար գտած հարուստ մարդդ, հարցուց Տէր Մկրտիչի՛ն երբ անիկա զեռ հազիւ սնեակէն ներս մտած էր:

Այս ընդունելութիւնը, որ գրեթէ յարձակում մըն էր, անմիջապէս զգացուց իրեն թէ ի՛նչ անտրճան ճշմարիտ էին իր վախերը խա՝ղալիք խաղին նկատմամբ: Այսու հանդերձ Տէր Մկրտիչ, որ դաւի ու մեղհալարութեան մէջ սնած ու անտնցմով սրած էր իր կարողութիւնը՝ ներք, կէս ճամբէն դառալիք ըլլալով ետ դարձող մարդ չէր, մանաւանդ երբ քինախնդրութեան ու շահամարութեան կրիին մղումներուն անփեւ կը գտնուէր: Տեսակցութիւնը գրեթէ ճակատամարտ մը պիտի ըլլար, եւ սպորտաստեղծաւ ատոր:

— Գտած մարդս չէ՛նք շնորհք մարդ է եւ ոչ թէ ո՛ր եւ Մարտիրոս Սարգսյըքեան մը, պատասխանեց խորիստ ու անբարտաւուն կերպով մը:

— Մարտիրոս ապան անշնորհք:

— Չէ՛, բայց չի կրնար բաղդատութեան զըրուիլ շարարադի Մելիքներէն իջած աշխուական եւ ուսումական երիտասարդի մը հետ:

— Մեկի՛ք, աշխուական, ուսումական, պատասխանեց Մարկոս էֆէնտի ձեռքի արհա՛մարհոտ ճօճումով մը, ատոնք փոր չեն կշտացներ, ատոնք պախալը չ'առներ... ասիկա նա՛յինք, ասիկա ունի՞...

Ու կերմեքեան աջ ձեռքի բթմամտը ցուցամտին չփչփեց, Այս չփումը, ինչպէս յայտնի է, գրամը կը խորհրդանշանէ:

— Նիթական կացութեանը մասին արդէն տեղեկութիւններ տուած եմ Թագուկ հանրմին, ըստ տանիքցի:

Եւ միշտ աւելի տրամադիր իր թեկնածուին նիւթական վիճակէն աւելի աշխուականի եւ ուսումականի արժանիքները առաջ քնելու, աւելցուց:

— Խմայալի Մելիքներէն, մեծ ընտանիքէ մարդ է, Մարկո՛ս էֆէնտի, եւ կատարեալ ուսմունք առած... համալսարանական մը:

— Ինձի նայէ, տէր հայր, շարունակեց կերմեքեան, ես մօրուքս շարշըին մէջ ճերմկցուցած մարդ եմ, սա մեկըութիւնը, ուսումունքը, եւն. մէկ կողմ ձգէ եւ լրջօրէն խօսինք քո՛ր ի՛նչ է այդ մարդուն անունը:

— Մելիք-Ղուկաս Կորկոտեանց:

— Հարուստ է:

— Եղբա՛յր, հաշիւները բռնողը ես չեմ, միայն թէ լսած եմ որ Կորկոտեանները հարուստ ընտանիք են:

Այս անորոշ հաստատութիւնը չօհացուց Մարկոս էֆէնտին որ իր հարցաքննութիւնը առաջ տարա՛ւ՝ առանց սակայն կարեւալ ճըշգրիտ բան մը հասկնալու Կորկոտեանցի նիւթական կացութեան մասին: Այսու հանդերձ տէրութը բաւական ճարպիկ գտնուէր էր իր սարքած խաղը առաջ վարելու, եւ նոյն իսկ, իվերջոյ, կրցեր էր Մարկոս էֆէնտին հաշտեցնել Սարգսյըքեանի նշանաւորը եւ ընդունալով զազափարին հետ:

Կերմեքեան, առանց տակաւին կատարելապէս համոզուելու Տ. Մկրտիչի խօսքերուն, ուղեց որ հորատէր իրենց տունը գայ անպամ